

۴

www.ketab.ir

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
سازمان چاپ و انتشارات

علوم اجتماعی

SOCIAL SCIENCES

Howarth, Stephen

هوارث، استیون، ۱۹۵۳ - م.

یک قرن با نفت: شرکت حمل و نقل و تجاری «شیل» ۱۸۹۷-۱۹۹۷ / نوشته استیون هوارث؛ مترجم بهرام نظام‌آبادی. - تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۵.

۵۲۰ ص: مقصور.

ISBN 964-422-687-9

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.

اثر حاضر ترجمه کتاب A CENTURY IN OIL: The «Shell» Transport and Trading Company 1897- 1997 است که توسط انتشارات Weidenfeld and Nicolson به زبان انگلیسی در سال ۱۹۹۷ در انگلستان به چاپ رسیده است.

۱. نفت - صنعت و تجارت - جنبه‌های سیاسی - تاریخ. ۲. نفت - صنعت و تجارت - جنبه‌های نظامی - تاریخ. ۳. نفت - قراردادها. الف. نظام‌آبادی. بهرام، ۱۳۲۹ - ، مترجم. ب. ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات. ج. عنوان.

۳۳۸ / ۲۷۲۸

۸ ی ۹ هـ / ۹۶ / ۹۵۶ HD

۱۳۸۵

۳۵۸۱-۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

یک قرن با نفت

شرکت حمل و نقل و تجاری «شل»

۱۸۹۷-۱۹۹۷

A CENTURY IN OIL

**The «Shell» Transport and
Trading Company**

1897-1997

نویسنده: استیون هوارث

مترجم: بهرام نظام‌آبادی

تهران ۱۳۸۵

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
سازمان چاپ و انتشارات

یک قرن بانفت

شرکت حمل و نقل و تجاری «شل»

۱۸۹۷-۱۹۹۷

A CENTURY IN OIL

The «Shell» Transport and Trading Company
1897-1997

نویسنده: استیون هوارث

مترجم: بهرام نظام آبادی

طرح جلد: محمدرضا اسلامی

ناظر چاپ: علی فرازنده خالدي

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

سازمان چاپ و انتشارات

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۵

شمارگان: ۲۲۰۰ نسخه

© تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار
سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است.

شابک ۹-۶۸۷-۴۲۲-۹۶۴

ISBN 964-422-687-9

چاپخانه:

کیلومتر ۲ جاده مخصوص کرج - نبش سه راه شیشه میتا - تهران ۱۳۹۷۸۱۵۳۱۱

تلفن: (چهارخط) ۴۲۵۱۳۰۰۲ نمابر: ۴۴۵۱۴۴۲۵

انتشارات و پخش:

میدان حسن آباد - خیابان امام خمینی - نبش خیابان شهید میردامادی (استخر) - تهران ۱۱۳۷۹۱۳۱۴۵

انتشارات: ۶۶۷۰۶۸۴۲ پخش: ۶۶۷۰۰۱۵۳ نمابر پخش: ۶۶۷۰۷۹۲۴

فروشگاه شماره یک:

میدان حسن آباد - خیابان امام خمینی - نبش خیابان شهید میردامادی (استخر) - تهران ۱۱۳۷۹۱۳۱۴۵ - تلفن: ۶۶۷۰۶۶۰۶

فروشگاه شماره دو:

نشر کارنامه - خیابان شهید باهنر (نیاوران) - رویروی کامرانیه شمالی - شهر کتاب - تلفن: ۲۲۲۸۵۹۶۴

نشانی سایت اینترنتی:

WWW.PPOIR.COM

۷	سخن ناشر
۹	پیش‌گفتار
۲۵	فصل ۱: پیشینه ۱۸۵۳ - ۱۸۹۱
۴۹	فصل ۲: خاستگاه‌ها ۱۸۹۲ - ۱۸۹۸
۷۲	فصل ۳: بسی دور، بسی زود ۱۸۹۹ - ۱۹۰۶
۱۰۱	فصل ۴: دو در یک ۱۹۰۷ - ۱۹۱۴
۱۲۹	فصل ۵: جنگ جهانی اول ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸
۱۵۸	فصل ۶: یک مقیاس بزرگ و جهانی ۱۹۱۹ - ۱۹۲۵
۱۸۲	فصل ۷: سراسر خروش ۱۹۲۵ - ۱۹۲۹
۲۰۸	فصل ۸: رهایی از طوفان ۱۹۳۰ - ۱۹۳۴
۲۳۲	فصل ۹: سوار بر قطار گردان ۱۹۳۵ - ۱۹۳۹
۲۵۱	فصل ۱۰: جنگ جهانی دوم ۱۹۳۹ - ۱۹۴۵
۲۷۸	فصل ۱۱: تلاش برای بازسازی ۱۹۴۶ - ۱۹۵۱
۳۰۷	فصل ۱۲: تمامی جهان یک صحنه بود ۱۹۵۲ - ۱۹۵۶
۳۳۱	فصل ۱۳: ماجرای سوئز و پس از آن ۱۹۵۷ - ۱۹۶۲
۳۵۴	فصل ۱۴: عملیاتی بی‌نیاز از پشتوانه تجاری ۱۹۶۳ - ۱۹۶۷
۳۷۷	فصل ۱۵: پایان بازار خریداران ۱۹۶۷ - ۱۹۷۲
۴۰۲	فصل ۱۶: رسوایی بزرگ ۱۹۷۳ - ۱۹۷۷
۴۲۷	فصل ۱۷: تیرها و سنگ‌اندازها ۱۹۷۸ - ۱۹۸۲
۴۴۸	فصل ۱۸: خروج از آپک ۱۹۸۳ - ۱۹۸۷

فصل ۱۹: ژرف‌تر و ژرف‌تر ۱۹۸۸ - ۱۹۹۲

فصل ۲۰: تغییر شکل شل ۱۹۹۳ - ۱۹۹۷

نمایه

۴۶۷

۴۹۲

۵۲۱

www.ketab.ir

از نیمه دوم سده نوزدهم میلادی که آن را سرآغاز بهره‌برداری از نفت دانسته‌اند، تا روزگار معاصر، یعنی سرآغاز هزاره سوم میلادی، صنعت نفت با ژرفایی شگرف و شتابی چشم‌گیر همه شئون زندگی آدمیان را درنوردیده و در زمانی کم‌تر از حدود پنجاه سال، استیلای خود را بر تمدن بشری قوام بخشیده است. در گذر این سال‌ها، تکیه انسان به نفت چنان گسترش یافته که حتی سر برآوردن عصر اتم و انقلاب رایانه‌ای نیز چیزی از آن وابستگی نکاسته است.

به هر تقدیر، خوب یا بد، دیرگاهی نیست که نفت سرنوشت زندگی زمینیان را در دست گرفته است و از این‌رو، به دلیل چنین تأثیر شگرفی، شگفت نیست که سرگذشت آن با غم‌ها و شادی‌هایی همراه بوده و محنت‌ها و نعمت‌هایی برای آدمی به ارمغان آورده است. با استخراج نفت از زمین، تو گویی غولی از چراغ به در آمده که - آن‌گونه که تاریخ نشان می‌دهد - بیش از آن‌که به صاحب چراغ خدمت کند، بیگانگانی را سودمند افتاده است که رسم و راه مهار آن را می‌دانستند.

صنعت نفت همچون دیگر علوم و فنون، با خود صنایع و مشاغل وابسته‌ای به همراه آورد؛ از جمله ۳۸ سال پس از سرآغاز بهره‌برداری از نفت، یعنی در هجدهم اکتبر ۱۸۹۷، کمپانی تجاری و حمل و نقل نفتی «شل» تأسیس شد و تا به امروز، به یمن خونی که در رگ‌های دیگران جاری است، بیش از صد هزار نفر را در سراسر جهان در استخدام خود دارد و درآمد سالانه آن هزاران میلیون لیبره استرلینگ برآورد می‌شود.

این کتاب داستان زندگی «شل» است از زبان شل؛ چنان‌که در بخشی از پیش‌گفتار آن آمده: «این کتاب را بی‌تردید می‌توان روایت یک قصه یا افسانه نامید، ولی افسانه‌ای که از واقعیتی مسلم برخوردار است. قصه‌ای با تأثیری ژرف از کمپانی ما و تصویری از زندگی همه ما که در آن به کار و تلاش مشغول هستیم....»

این کتاب سرگذشت شکل‌گیری و توسعه شرکتی نفتی است که کوشش شده است بر کامیابی‌های آن جامعه آموزشی از حماسه و تدبیر پوشانده شود؛ گو این که از میان این لفافه نسخ‌نما داستان دیگری رخ می‌نماید؛ داستان استعمار و استثمار. آن‌جا که از خیزش ملت ایران به رهبری امام خمینی (ره) با نام شورش‌های مردمی علیه «شاه» یاد می‌کند، مصدق را نخست‌وزیری طغیان‌گر می‌نامد و کودتای ۲۸ مرداد را حرکتی مردمی می‌داند، این چهره واقعی خود را آشکارتر می‌کند.

با این همه و علی‌رغم آنچه گفته شد، یک قرن با نفت واقعیت‌هایی تاریخی نیز در خود دارد و دست‌کم تا آن‌جا که به سرگذشت نفت و داستان تأسیس و توسعه شل بازمی‌گردد. مطالب خواندنی و گاه نکات آموزنده‌ای در کتاب می‌توان یافت؛ به‌ویژه آن‌که این تاریخچه از نگاه دیگران و با رویکردی دیگرگونه بیان شده است. چه بسا نکته اخیر مهم‌ترین دلیلی باشد که سازمان چاپ و انتشارات - در مقام ناشر - این کتاب را برای ترجمه و طبع و نشر برگزیده و بی‌کم و کاست، در اختیار خوانندگان علاقه‌مند و دانش‌پژوهان قرار داده است. تردیدی نیست که سخن‌سنجان و مخاطبان فرهیخته و صاحب‌نظر این اثر نقدهای بسیاری بر تحلیل‌های یک‌جانبه‌نگر و ای بسا جانبدار نویسندگان آن خواهند داشت؛ و این همان مجالی است که ناشر امیدوار است برای منتقدان و کارشناسان خبره فراهم آورد؛ تا از این رهگذر سره از ناسره بازشناخته شود.

باشد که این کوشش سودمند و مقبول طبع علاقه‌مندان و صاحب‌نظران این عرصه افتد.

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

سازمان چاپ و انتشارات

این دغدغه بزرگ

هیچ صنعتی همچون صنعت نفت، نتوانسته است با چنین ژرفا و سرعت چشم‌گیری، بر تمدن سده بیستم تأثیر بگذارد. پس از گذشت نزدیک به نیمی از این سده، عصر اتم شروع شد و هنگامی که بیش از نیمی از آن می‌گذشت انقلاب رایانه‌ای جهان را درنوردید. اما با همه نوآوری‌هایی که آدمی در این سده شاهد آن بوده است، «نفت» زمینه ایجاد ساختار گسترده‌ای از فراورده‌های گوناگون را فراهم آورد. فراورده‌های نام‌آشنای اولیه عبارت‌اند از: سوخت‌های مختلف برای تولید گرما؛ نور و نیروی محرکه موتورها، روغن‌های صنعتی و ویژه قطعات متحرک موتورها و نیز فراورده‌های پیشرفته که رابطه آن‌ها با نفت خام اغلب مشخص نیست؛ از پارچه‌بافی گرفته تا ساخت عطرها.

این پدیده مهم، یعنی صنعت نفت، دارای ویژگی دیگری است که در تاریخ تجاری بی‌همتا است: برای آغاز بهره‌برداری آن می‌توان دقیقاً تاریخی را تعیین کرد که نه فقط دهه و سال آن، بلکه روز آن را نیز می‌توان با عبارت «یک‌شنبه ۲۸ آگوست ۱۸۵۹» مشخص کرد.

پس از ۳۸ سال از تاریخ یادشده، یعنی هجدهم اکتبر ۱۸۹۷، کمپانی تجاری و حمل‌ونقل نفتی «شل» تأسیس شد. بنابراین، تا روز تولد یکصد سالگی خود (۱۹۹۷) تقریباً با دگرگونی‌های صنعتی به خوبی همراه بوده و توانسته یکی از پیشتازان «گروه کمپانی‌های رویال داچ / شل»^۱ باشد که تولید و پخش مستمر ده تا دوازده درصد از تمامی ذخایر نفت جهان را به مدت یک سال بر عهده بگیرد.

در این صنعت شگفت‌انگیز، کمپانی شل، کم و بیش می‌تواند ادعا کند که خود نیز پدیده‌ای به‌شمار می‌آید. از این رو، پیش‌بینی می‌شود که استمرار تولید و بخش فراورده‌های نفتی این کمپانی در سده دوم زندگی و تداوم خویش به شکوفایی بهتری برسد. تاریخ تکوین سده اول آن بسیار دراماتیک بود. بدین معنی که گاهی آرام و مطمئن و گاه آشفته و متلاطم به‌طوری که کم و بیش، فضایی از هیجان و اضطراب بر آن حاکم بود. برای ارزیابی این برهه تاریخی، نیازمند آنیم که به گذشته، نه فقط به سال ۱۸۹۷ (که کمپانی تأسیس شد و نه ۱۸۵۹ که این صنعت به منصفه ظهور رسید) بلکه به ۱۸۵۳، زمانی که جهان تهی از نفت و فراورده‌های آن بود، بازگردیم.

این سال [۱۸۵۳] از چند روی اهمیت دارد، زیرا رویدادهای این سال نه تنها به شکل‌گیری سال‌های باقی‌مانده سده نوزدهم کمک کرد بلکه زمینه تشکیل بخش‌های عمده بنیادهای کشاورزی و سیاسی و تکنولوژیکی سده بیستم را فراهم ساخت:

در نوزدهم ژانویه، اپرای مشهور «وردی»^۱ به نام «تروواتوره» (Trovatore) برای نخستین بار بر روی صحنه به اجرا درآمد. در سی ژانویه، امپراتور وقت فرانسه «ناپلئون سوم»^۲ با «کنتس اوژنی دو مونتیزو»^۳ی اسپانیایی ازدواج کرد. یک هفته پس از آن، قیام مردم ایتالیا برضد اشغالگران اتریشی سرکوب شد. دو هفته بعد، اتریش و پروس (آلمان) پیمانی تجاری را بین خود منعقد کردند که تا ۱۸۶۵ تداوم داشت. در همین هنگام، طومار «امپراتوری عثمانی ترکیه» به سرعت درهم پیچید. «ترار» روسیه، پیشنهاد داد تا باقی سرزمین‌های این امپراتوری بین روسیه و انگلستان تقسیم شود که انگلستان نپذیرفت.

در ماه مارس، نیروهای دولت عثمانی از «مونتنگرو»، واقع در شبه‌جزیره «بالکان»، رانده شدند، جایی که بیش از یک سال در اشغال و استعمار آنها بود. در این زمان، جنگ‌های داخلی چین آغاز شد و در ایالات متحد آمریکا، خانم «آملیا بلومر»^۴ به‌طور علنی از حقوق زنان دفاع کرد. این اعتراض، در اصل واکنشی به تصویب قانون پوشش پاهای زنان در خارج از خانه بود. بنابراین، در این سخنرانی او برای نخستین بار دامن

۱. Verdi (جوزیه وردی) - موسیقی‌دان رمانتیک ایتالیایی (۱۸۱۳ - ۱۹۰۱).

۲. شارل لوئی ناپلئون بناپارت (۱۸۰۸ - ۱۸۷۳)، امپراتور فرانسه در سال‌های (۱۸۵۳ - ۱۸۷۰) و پسر «لوئی بناپارت» پادشاه هلند و برادرزاده ناپلئون اول (ناپلئون کبیر).

3. Countess Eugenie de Montijo

4. Amelia Bloomer

کوتاه با شلوار بلند ترکی پوشید و به روی سکوی خطابه رفت. این سبک لباس، بدون خواست آملیا بعدها به نام وی معروف شد.

لباسی که آملیا بلومر برای

سفرانی اعتراض‌آمیز خود پوشید

در تابستان [۱۸۵۳]، ناوگان‌های دریایی انگلیس و فرانسه، در تنگه «داردanel» به هم پیوستند تا در برابر ادعاها و تهاجم احتمالی تزار در مورد مکان‌های مقدس ترکیه به نفع کشورش وارد نبرد شوند. در «خاور دور»، «دریادار ماتیو پری»^۱ از نیروی دریایی ایالات متحد، با اسکادرانی شامل چهار کشتی جنگی که با سوخت ذغال و نیروی بخار کار می‌کردند، به «خلیج توکیو» رفت و از ژاپنی‌ها خواست تا انزوای چند صد ساله خود را رها کنند و به دنیای مدرن بپیوندند.

در پاییز همان سال، نخستین خط آهن هندوستان گشایش یافت. این خط آهن - مانند کشتی‌های پری - که

به موتور ذغالی و بخاری مجهز بود، اولین بار فاصله بیست مایل [حدود ۳۲ کیلومتر] از شهر «بمبئی» تا «ثنا» را پیمود. در شرق استرالیا، فرانسه، جزیره «کالدونیای جدید»^۲ را تصرف کرد. در افریقای غربی، به مستعمره انگلستان، «ساحل طلا (غنا)»^۳ حق تشکیل شورای قانون‌گذاری اعطا شد. سواحل غربی آمریکا [سواحل ایالت کالیفرنیا] چهارسال پس از کشف معادن طلا، مورد هجوم جویندگان طلا قرار گرفت. در همین هنگام، یکی از خیاطان «باواریا»^۴ یی به نام «لوی اشتراوس»^۵ اقدام به طراحی و تولید شلوارهای کار با دوامی برای معدن‌کاران کرد که در فرانسه، با نام شلوارهای «جین» شهرت جهانی یافت. در این زمان، در سواحل شرقی آمریکا، یکی از نیویورکی‌های آلمانی‌تبار به نام «هاینریش اشتاینوگ»^۶ (که با نام اشتاینوی معروف است) به تأسیس یک کارخانه پیانوسازی اقدام کرد. در آلمان؛ آهنگ‌ساز نامی، «فرانتز لیزست»^۷، سونات مشهور خود را در مینور B به

1. Commodor Mathew perry

2. New Caledonia

3. Gold Coast (Ghana)

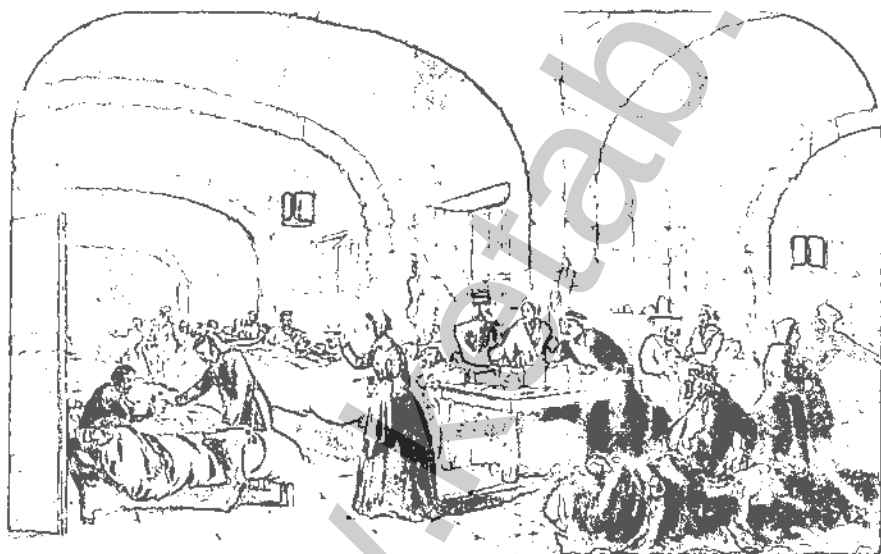
۴. Bavaria - بزرگ‌ترین ایالت آلمان واقع در جنوب این کشور.

5. Levi Strauss

6. Heinrich Steinweg (Steinway)

7. Frantz Lizst

تصنیف درآورد. در انگلستان؟ در پنجم نوامبر ۱۸۵۳، در محله «ایست اند»^۱ شهر لندن، نوزاد پسری در یک خانواده یهودی چشم به جهان گشود. شش سال بعدی [پس از ۱۸۵۳]، سال‌های دگرگونی‌های بزرگ و پیشرفت و ناآرامی در جهان به‌شمار می‌رود. در ژاپن پیامد دیدار مهم و تاریخی دریا دار «پری»، پایان جنگ‌های خونین داخلی بود بین دو گروه سنت‌گرا و نوگرا (که به مدرنیزه شدن ژاپن، و یا درآمدن این کشور به صورت یکی از مستعمرات غرب معتقد بودند).

فلورنس نایتینگل، (بانوی فانوس به دست)، در حال حمل «روشنایی جدید» فانوس نفت‌سوز در سالن ویژه نگهداری مجروحان جنگی.

در ۱۸۵۴، انگلیسی‌ها در شبه جزیره کریمه^۲ وارد نبرد سختی با روس‌ها شدند؛ در «بالاکلاوا» با یک‌سری اشتباهات، «بريگاد نور» به کلی از بین رفت و بانوی فانوس به دست، «فلورنس نایتینگل» نموداری از انسانیت را در سالن‌های نگهداری و مداوای مجروحان [جنگی] به نمایش گذاشت. در همین سال، پاپ اعلام کرد: «مریم باکره» از اصل گناه [متنسب به وی] برائت یافته است و طرح ساخت کانالی که دریای سرخ را در

1. East End

2. Crimea

منطقه «سوئز» به دریای مدیترانه وصل می‌کند، در دستور کار قرار گرفت.

در ۱۸۵۵ در امتداد «رود زامبزی»،^۱ کاشف و مبلغ مذهبی «دیوید لیوینگستون»،^۲ نخستین فرد غیرافریقای بود که موفق شد آبشار خروشان و جوشان «شانگ ونامیوتیتما»^۳ را با ارتفاع ۴۲۰ پا ببیند. او نام دوم «آبشار ویکتوریا» [برگرفته از نام ملکه سابق انگلستان] را بر آن نهاد. در ۱۸۵۶، زلاندنو، در شمار کشورهای در آمد که می‌توانست برای خود حکومت مستقلی تشکیل دهد؛ دریای سیاه منطقه بی‌طرف اعلام شد. و شیمی‌دان فرانسوی «لویی پاستور» اعلام کرد که عامل بیماری‌ها نه از تنفس گازهای سمی زمین بلکه عموماً ناشی از موجودات ریز و میکروسکوپی هوازی به نام باکتری‌ها است.

در ۱۸۵۷، در حالی که بریتانیا جنگ تریاک^۴ را دوباره در چین آغاز کرد، شورش عمومی هندی‌ها بر ضد حکومت انگلیسی در هند شروع شد. در نیویورک، اولین نمونه اختراع جدید «الیشا اوتیس»،^۵ «آسانسور نفربر» در یک فروشگاه بزرگ نصب شد. در ۱۸۵۸، در فرانسه یک ایتالیایی، اقدام به ترور ناپلئون سوم و علیاحضرت اوژنی کرد؛ و «کتابخانه ملی» این کشور گشایش یافت.

در شهر کوچک «لورد»،^۶ حضرت مریم باکره در برابر یک دختر بچه ظاهر شد. در لندن، «لیونل دو روتشیلد»^۷ نخستین یهودی بود که نماینده «مجلس عوام» کشور انگلستان شد؛ و در کشورهای شبه‌جزیره بالکان، در حالی که قدرت‌های اروپایی استقلال «مونتنگرو» را به رسمیت شناختند، شاهزاده صربستان [یوگسلاوی] از اریکه قدرت به زیر کشیده شد.

یک سال بعد [۱۸۵۹] دو کتاب در لندن با عناوین، *اصل انواع* اثر «چارلز داروین» و نخستین بخش از حماسه‌های شاه اثر «آلفرد تنیسون»^۸ چاپ و منتشر شد. در این دو اثر ماندگار انگلیسی، تنیسون همانند اثر حماسی و قهرمانی خویش؛ «حمله بریگاد نور»^۹ افسانه‌های «شاه آرتور» را که نزد انگلیسی‌ها بسیار محبوب است، بازنویسی کرد.

1. Zambezi River

2. David Livingston

3. Shongwena mutitima

4. Opium war

5. Elisha otis

6. Lourdes

7. Lionel de Rothschild

8. Alfred Tennyson - شاعر حماسه‌سرای سده نوزده انگلستان (۱۸۰۹ - ۱۸۹۲).

9. The charge of the Light Brigade

حمله «بریکادنور» در «بالا کلاوا» در دوره ملکه ویکتوریا واقعه‌ای تراجیک و تکان‌دهنده که تنیسون آن را به نظم درآورد.

داروین با تئوری «اصل انواع» و توجه به سیر تکامل انسان، به این نتیجه رسید که انسان در واقع از نژاد میمون است. نظریه داروین موجی از ترس و حتی تمسخر را در میان مردم به وجود آورد. در همین سال (۱۸۵۹ میلادی) شعله‌های آتش انقلاب در ایتالیا زیانه کشید تا بدین ترتیب با اتحاد ایالت‌ها استقلال کامل ملی محقق شود. در ایالات متحد آمریکا - ۸۳ سال پس از اعلام استقلال [در چهارم جولای] - حوادث تاریخی بسیاری به وقوع پیوست؛ ایالت «اورگان» رسماً

سی‌وسومین ایالت شناخته شد. «انستیتو تکنولوژی چارلز داروین» یا تئوری «اصل انواع» موجی از ترس و حتی تمسخر را در میان مردم به وجود آورد.

ماساچوست^۱ بنیان نهاده شد. نخستین بار، نامه از طریق هوا به وسیله یک بالون با فاصله ۸۱۲ مایل از مبدأ، «سنت لوئیس» در ایالت «میسوری» به مقصد «هندرسون» [در ایالت نیویورک] به مدت نوزده ساعت و چهل دقیقه منتقل شد. در همین زمان، مبارزات ضد نژادپرستی و الغای برده‌داری در قالب تظاهرات متعدد عمومی در سطح ایالات [به‌ویژه ایالت‌های جنوبی] و با شرکت تعداد زیادی از زنان - به‌خصوص مبارز مشهور و برده‌فراری «سوژورنر تروث»^۲ - به نحو چشم‌گیری برگزار شد. در ۲۸ آگوست، در نزدیکی شهر «تیتوسویل»^۳ ایالت پنسیلوانیا یک سرهنگ خود خوانده به نام «ادوین دریک»^۴ که قبلاً سوزن‌بان راه‌آهن بود، اقدام به حفر چاه نفت به عمق ۶۹/۵ پا نمود و موجب استخراج نفت از زمین شد.

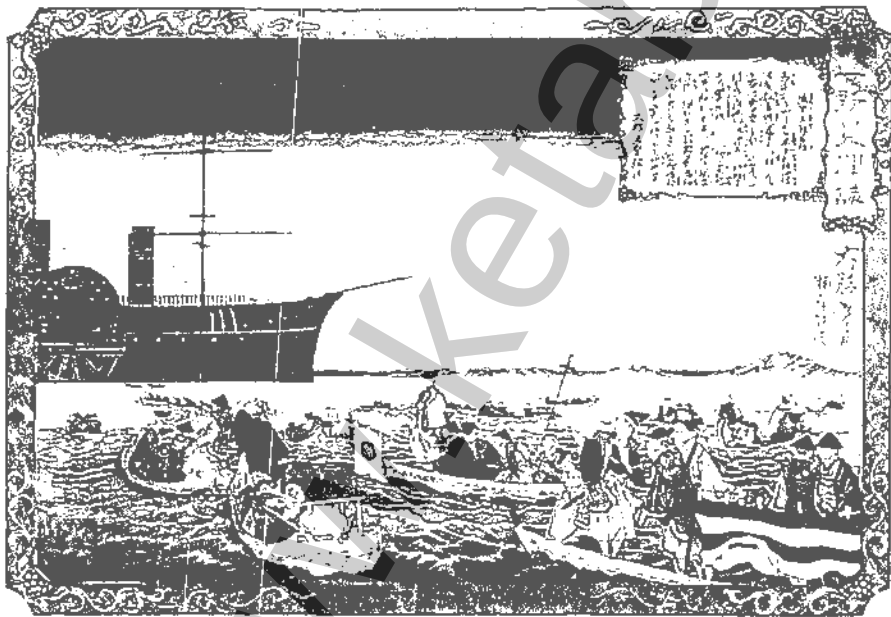
ورای این رویدادها در نیمه سده نوزدهم ظرف شش سال بعد از آن، حوادث بسیاری در سراسر جهان به وقوع پیوست که تأثیر به‌سزایی در سرنوشت سده بیستم داشت. اگرچه به سختی می‌توان مهم‌ترین رویداد را انتخاب کرد ولی به جرئت می‌توان گفت که هریک از آن‌ها ریشه‌های درخت تنومند حوادث سده بیستم هستند؛ مثلاً، تنها چندتن از شاعران و نویسندگان توانستند با نوشتن و خلق آثار ادبی، پول خوبی درآورند. ولی در عوض لباس‌های مقاوم و راحت «جین» که تحولی در صحنه کشاورزی و کارگری بود مورد استقبال چشم‌گیر مزرعه‌داران و کارگران قرار گرفت و در اندک زمانی استفاده از آن همه‌گیر شد. و در اروپا، در پیچ و خم مسیر رویدادهای سده نوزدهم، کشورهای شبه‌جزیره بالکان جنگ اول جهانی را در دهه دوم سده بیستم باعث شدند، جنگ عظیم و ویرانگری که می‌توان آن را ختم همه جنگ‌های بزرگ پیش از آن دانست.

لباس‌های مقاوم و راحت «جین» ساخت نوئی اشتراوس با استقبال همه‌جانبه کشاورزان و کارگران معادن مواجه شد.

1. The Massachusetts Institute of Technology
2. Sojourner Truth
3. Titusville
4. Edwin Drake

پس از آن که حضور دریادار «پری» با سردی و اعتراض ژاپنی‌ها همراه شد، کشمکش‌های فراوان درونی و بیرونی در این کشور بالا گرفت و نتایج این برخوردها ایجاد «نیروی دریایی امپراتوری ژاپن» بود. و بعد موجب یک اتحاد طولانی بیست‌ساله با انگلستان به نام اتحاد «آنگلو - ژاپنی» (تا سال ۱۹۰۲ میلادی) شد. در سده نوزدهم، انگلستان فعال‌تر از همیشه با بسیاری از کشورها پیمان همکاری بست تا این‌که در ۱۹۴۱ نیروی دریایی امپراتوری ژاپن - نه به خاطر یک حرکت ساده انتقامی علیه آمریکا، بلکه به سبب گسترش پیچیدگی‌های سیاست بین‌المللی - به بندر «پرل هاربور»^۱ حمله کرد و بدین ترتیب ناخواسته آمریکا را به صحنه «جنگ جهانی دوم» وارد کرد.

ورود دریادار «پری» به سواحل ژاپن در هشتم جولای ۱۸۵۳

در امور اجتماعی؛ می‌توان به خوبی اذعان کرد بردگی [زن‌گین‌بوستان و به ویژه سیاهان] که میراث تلخی از تجارت برده در سده نوزدهم بود، در آمریکا، در سده بیستم رسماً لغا شد. علاوه بر این، توسعه حقوق مدنی زنان آمریکا و متعاقب آن برخورداری از

۱ Pearl Harbor - بندری معروف و جنوبی و منتهی به اقیانوس آرام در مجمع‌الجزایر هاوایی واقع در جزیره «اوهو» است.

حقوق مساوی با مردان در مقام یک انسان به منصه ظهور رسید. در امور سیاسی؛ بسیاری انگشت اشاره خود را به جانب نیمه نخست سده نوزدهم [سال ۱۸۴۹] و «کارل مارکس» می گردانند. پناهنده آلمانی مقیم انگلستان و نویسنده کتاب سرمایه و بیانیه کمونیست، دامنه افکار و فلسفه مارکس را انقلابیون روسیه [به رهبری لنین] سرانجام در اوایل سده بیستم پس از سقوط «تزار» گسترش دادند تا به زودی، در قالب تغییر و تحولی تازه در سطح جهان سایه گستر شود. ولی با وجود این، در میان رویدادهای نیمه دوم سده نوزدهم که پایه گذار بسیاری از حوادث و تحولات نیمه اول سده بیستم بود، به جرئت می توان گفت که کشف نفت و دستیابی مستقیم «ادوین دریک» به آن [در ۲۸ آگوست ۱۸۵۹] مهم ترین رویداد این سده به حساب می آید که تأثیر ژرف و همه جانبه ای بر سرنوشت سده بیستم گذاشت.

در کانادا و آلمان، تلاش ها و تجربه هایی برای کشف نفت صورت پذیرفت ولی استخراج نخستین بار نفت از چاه که ادوین دریک صورت داد، از شگفت انگیزترین وقایع سده نوزدهم است. مایعی تیره رنگ که به صورت «نفت خام» یا «پترولوم»^۱ در دل زمین جای دارد و پیش از فوران مستقیم چاه «دریک» به صورت رگه های سیاه رنگ کناره های بعضی از معادن و زمین های پست و بلند نفت خیز، همچون شیر سیاه رنگ درخت که از شکاف های باریک تنه آن تراوش می کند، دیدگان کنجکاو و پرسشگر نسل های گذشته را از دیرباز به حیرت وامی داشت. هنگامی که مته ابتدایی دکل «دریک» دل زمین «تیتوسویل» [پنسیلوانیا] را می شکافت تا به مخازن گرانبهای نفتی آن برسد، مردم نخستین بار شاهد حفر چاه به این روش بودند که مغایر با کندن ابتدایی زمین با تیشه و کلنگ و بیل برای حفر چاه آب و یا کاریز بود. پس از دستیابی به نفت، «دریک» با کمک کارکنانش توانست، ۲۵ بشکه نفت - که هر یک معادل ۴۲ «گالن»^۲ آمریکایی بود - روزانه به دست آورد.

و اکنون، در سراسر جهان، معیار سنجش واحد نفت همچنان همان بشکه های دریک [معادل ۴۲ گالن] است. ولی امروزه به هر حال نفت را در واقع نمی توان با بشکه های ۴۲ گالنی سنجید، زیرا تولید نفت جهانی به قدری وسعت یافته که خارج از تصور «دریک» در آن زمان است.

1. Petroleum

2. Gallon - معادل تقریبی ۴ لیتر (۳/۷۸۵). م

دکل ابتدایی «ادوین دریک» در پنسیلوانیا که با آن توانست به روشی نو نفت را از دل زمین بیرون بیاورد.

در ۱۸۶۵ با گذشت شش سال از کشف نفت، روزانه به طور میانگین هفت‌هزار بشکه در سراسر جهان تولید و ذخیره می‌شد. از این تعداد، ۶۸۰۰ بشکه در انحصار ایالات متحد آمریکا بود و فقط دویست بشکه از آن به بقیه مناطق نفت‌خیز و فعال جهان اختصاص داشت. به طوری که یکی از گزارشگران در یادداشتی نوشت: «چنان‌چه به همین ترتیب پیش برود، کشور ما به زودی از ذخایر نفتی تهی می‌شود، و موجب پسرفت کامل چرخه تمدن ما خواهد شد». ولی چنین اتفاقی نیفتاد و به رغم این پیشگویی، در ۱۸۹۵ تولید جهانی به سطح ۲۸۴ هزار بشکه، و در ۱۹۴۵ به بیش از ۷/۱ میلیون بشکه و در ۱۹۹۰ به شصت میلیون بشکه در روز رسید.

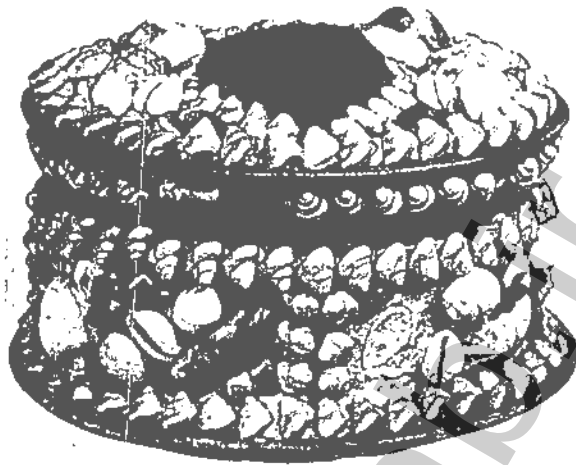
دامنه فراورده‌های نفت‌خام هنوز به صورت موردی حیرت‌انگیز - حتی نسبت به خود محاسبات تولید آن - خودنمایی می‌کند. ولی آمارها به خوبی نمایان‌گر عمق تأثیر گسترده این ماده گرانبها بر سده بیستم است. به هر حال، احتکار نفت جای تأمل دارد که در صورت اتمام احتمالی ذخایر طبیعی باید جداً در نظر گرفته شود. در واقع نمی‌توان بر درستی و یا نادرستی این کار صحنه گذاشت گرچه وقتی این ماده گرانبها تمام شود، مسلماً چهره زندگی بشر بر روی کره خاکی به طور بارزی دگرگون خواهد شد.

در پنجم نوامبر ۱۸۵۳ در محله ایست اند [واقع در شهر لندن] نوزاد پسری در یک خانواده یهودی دیده به جهان گشود که بعدها بر تاریخ سده بیستم تأثیر به‌سزایی گذاشت. در آن زمان، تولد این کودک مانند تولد کودکان دیگر امری عادی تلقی شد. ولی در ۱۸۹۰ که این پسر «مارکوس ساموئل جونیور»^۱ مردی ۳۵ ساله و پرانرژی و با فکر و شجاع شده بود با کمک برادر کوچک‌تر خود سام بر آن شد تا دگرگونی بنیادینی در حرفه خانوادگی‌شان با «صدور نفت» به خارج از کشور به وسیله کشتی، ایجاد نماید.

پدر مارکوس «مارکوس ساموئل سنیور»^۲ بازرگانی بود که با شرق و خاورمیانه آشنایی کامل داشت و از آن‌جا هر کالایی را از برنج گرفته تا صدف‌ها و یا جعبه‌های تزیین شده با صدف‌های رنگارنگ دریایی خریداری می‌کرد و با خود به انگلستان می‌آورد و با قیمت‌های گزاف می‌فروخت. این‌گونه وسایل تزیینی در دوره ملکه ویکتوریا در این کشور از محبوبیت فوق‌العاده‌ای بین مردم به ویژه ثروتمندان برخوردار بود.

1. Marcus Samuel Junior

2. Marcus Samuel Senior

نمونه‌ای از جعبه‌های تزئین شده با صدف

در ۱۸۵۳ هنگامی که مارکوس متولد شد، تجارت آقای ساموئل [پدرش] رونق چشم‌گیری داشت. بنابراین خانواده نسبتاً پرجمعیت آن‌ها (شامل همسر، آبیگیل^۱ پنج فرزند؛ چهار دختر و یک پسر (دو تن از دخترها به هنگام جوانی درگذشتند) - به اضافه خدمتکار خانه؛ مری رایان)^۲ در رفاه نسبتاً خوبی به سر می‌بردند.

ساموئل در ۱۸۷۰ در حالی که آخرین فرزندش [سام] کوچک بود، دیده از جهان فروبست، مارکوس جونیور و برادر کوچک‌ترش، سام که بعداً مسئولیت کامل حرفه خانوادگی و نگهداری اعضای خانواده را پذیرفت، از ۱۸۹۰ به مدت دو سال، یعنی تا ۱۸۹۲ به طور کاملاً سری طرح صادرات نفت و فراورده‌های آن را ریختند. سپس در اولین گام اقدام به صدور نفت کوره و نفت سفید و پارافین با یک‌سری نفتکش به «خاور دور» کردند.

آن دو به یاد پدر و تجارت محبوبش، شرکت خانوادگی خود را شل [صدف]^۳ نامیدند. این حرفه تازه به قدری موفقیت‌آمیز و پر رونق بود که دو برادر فقط ظرف پنج سال، موفق شدند بیش از مجموع تمام پولی را که خانواده در مدت طولانی با تجارت کالاهای خوراکی و تزئینی به‌دست آورده بودند، کسب نمایند. چنین اقدام موفقیت‌آمیزی باعث

1. Abigail

2. Mary Ryan

3. Shell

شد که آن‌ها دامنهٔ فعالیت خود را گسترش بدهند و به زودی شرکت نسبتاً بزرگی را به نام «شرکت تجاری و حمل و نقل شل» تأسیس کنند. و بدین ترتیب مارکوس جونیور در سن ۴۴ سالگی، در مقام نخستین رئیس هیئت‌مدیرهٔ این کمپانی بر مسند ریاست تکیه زد.

بالا از راست: آبیگیل؛ مارکوس ساموئل سنپور ۱۸۶۰ - پایین از راست: سام (در ۱۷ سالگی)؛ مارکوس ساموئل جونیور

(در ۱۸ سالگی)

کمپانی به زودی به نام شرکت حمل و نقل [مواد نفتی] «شل» شناخته شد. این نام جدید به هر حال تا حدودی خیال‌انگیز به نظر می‌آمد که همواره نام اصلی آن درون گیومه نوشته می‌شد. اما با وجود این، توسعه شرکت و تاریخ موفقیت‌آمیزی که پشت سر نهاد، خود مبین حقایق سازندگی این مجموعه بزرگ بوده است و نه موردی که بتوان آن را وهم و خیالی به حساب آورد. در سال ۱۹۰۷، یک دهه پس از تأسیس این شرکت با ریاست مستمر مارکوس (جونیور)، «شل» گام در راه اتحاد و ائتلاف تاریخی خود با «شرکت نفتی رویال داچ»^۱ نهاد. در حالی که همواره هر کدام از آن‌ها ویژگی‌های منحصر به‌خود را جداگانه حفظ کرده‌اند.

هر دو شرکت با سهم معینی از سود چهل درصد برای «شل» و شصت درصد برای «رویال داچ» همچنان به همکاری بدون وقفه اهتمام ورزیده‌اند. بنابراین با نام «گروه کمپانی‌های مادر و ائتلافی رویال داچ / شل»^۲، در جهان با نشانه مشخص صدف زردرنگ و یا صدف حلزونی شکل با دور قرمز شناخته می‌شوند و این علامت انحصاری از معروف‌ترین علائم تجاری در صحنه کار و تجارت جهانی است.

قبل از این ائتلاف مهم ۱۹۰۷، دنیای نفت آن زمان تحت تأثیر و سلطه یک شرکت آمریکایی به نام: «استاندارد ایل»^۳ قرار داشت، ولی فقط ظرف سه سال [۱۹۱۰] کمپانی جدید به حدی توسعه یافت که آشکارا برتری و سلطه شرکت استاندارد ایل را درهم شکست و به طور فاحشی از آن پیشی گرفت. به طوری که همگان به این باور رسیدند که در حال حاضر دو کمپانی عمده نفتی در جهان وجود دارد که در راستای هم در عرصه کار به فعالیت‌های بسیار گسترده و مستمر مشغول‌اند. از آن به بعد هم کمپانی‌های دیگری پا به عرصه وجود نهادند (و برخی از آن‌ها نیز به تدریج از صحنه کنار رفتند). ولی «شل» پربار و استوار در قالب یک شرکت بزرگ جهانی و معتبر قامت افراشت.

در ۱۹۴۲ با توجه به گروه ناوگان عظیم حمل و نقل این کمپانی، عنوان: «این دغدغه بزرگ» به آن اختصاص داده شد. و سپس این عنوان، با عبارت «شروع» و بعد حرکت به تمامی جهات» به زیبایی کامل شد. زیرا هرگز توقفی در روند رشد و اعتلای آن وجود نداشته است. بنابراین با بسیاری از معیارها، امروزه کمپانی «شل» از بزرگ‌ترین و

1. Royal Dutch Petroleum company

2. Royal Dutch / Shell Parent Group of Companies

3. Standard Oil

وسیع‌ترین سازمان‌های نفتی جهان و نیز بزرگ‌ترین تشکیلات در نوع خود در سراسر قاره اروپا به شمار می‌رود.

تمامی ارقام محاسباتی مربوط به کارکرد «شل» واقعاً در حد شگفت‌انگیزی عظیم است. این شرکت بیش از چهل هزار نیرو را در اروپا و بیش از صد هزار نفر را در سراسر جهان در استخدام خود دارد. و میزان درآمد سالیانه آن در حدود هزاران میلیون لیره استرلینگ برآورد می‌شود.

این کتاب داستان زندگی «شل» است در نخستین مراحل تأسیس و توسعه، از دهه نخست شروع فعالیت مستقل خود و سپس اتحاد و ائتلاف آن با کمپانی «رویال داچ» و همکاری‌ها و همگامی‌های متقابل و تنگاتنگ آن‌ها. این داستان، حکایتی است از یک ریسک (خطر کردن) بزرگ و پاداش هنگفتی با محاسباتی دقیق در ماورای چشم‌انداز حیرت‌انگیز کار و تلاش. داستانی از امیدها و ناامیدی‌ها، رقابت، خودباوری و اعتماد به نفس. داستانی از کشف نفت در شرایط دشوار و زمین‌های ناهموار و هول‌انگیزترین دریاها و بعد تجربه‌ها و نوآوری‌ها، رویارویی با اعتراضات و لزوم پاسخ‌گویی، خودخواهی‌ها، فداکاری‌ها، دسیسه‌ها و صداقت‌ها...

این کتاب را بی‌تردید می‌توان روایت یک قصه یا افسانه نامید، ولی افسانه‌ای که از واقعیتی مسلم برخوردار است. قصه‌ای با تأثیری ژرف از کمپانی ما و تصویری از زندگی همه ما که در آن به کار و تلاش مشغول هستیم. بنابراین در اصل نمی‌توان آن را در گذر تاریخ در یک سالن مخصوص همایش‌ها به حصار کشید، زیرا در چنین محدوده‌هایی قادر نخواهیم بود تا به ماندگاری و یا ترک صحنه پای بفشاریم. بلکه مجموعه ما جایی است که استعدادها و نوآوری‌ها به گونه‌ای بارز نمودار می‌شوند. و همه ما که برای «شل» کار می‌کنیم و با وجود تمامی نقاط ضعف و قوت خود که در هر سازمان و مجموعه کاری وجود دارد و به آن صادقانه اذعان داریم، هویت کاری و اجتماعی خویش را با نام «شل» می‌شناسیم... و این کتاب داستان «شل» است.

